

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертаційну роботу Желізко Юлії Михайлівни
«Контроль за переміщенням
товарів (технологій) подвійного використання»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 07 Управління та адміністрування
за спеціальністю 071 Облік і оподаткування

Відгук складено на основі вивчення дисертаційної роботи, опублікованих здобувачкою результатів дослідження, а також матеріалів, що підтверджують практичне впровадження одержаних результатів.

1. Обґрунтування актуальності теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами та темами

Сучасні безпекові виклики, зумовлені збройною агресією проти України, загрозами тероризму та поширенням чутливих технологій, обумовлюють зростання ролі контролю за товарами (технологіями) подвійного використання. Подвійна природа таких товарів, їх номенклатурне розмаїття, складність ідентифікації та швидкий технологічний прогрес створюють ризики безконтрольного доступу до товарів (технологій) подвійного використання як держав-агресорів, так і терористичних організацій.

Водночас Україна інтегрується в європейський та євроатлантичний простір і має гармонізувати національне нормативно-правове поле з вимогами ЄС щодо експортного контролю. У цьому контексті тема дисертаційної роботи Желізко Ю.М., присвячена формуванню теоретико-методичних засад і практичних інструментів контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання, є надзвичайно актуальною, своєчасною і стратегічно значущою для забезпечення економічної та національної безпеки України.

Робота логічно пов'язана з тематичними планами науково-дослідних робіт економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Центральноукраїнського національного технічного університету, зокрема з темами: «Тренди розвитку підприємництва в Україні за умов

європейського вибору» та «Методологія та організація обліку, аналізу і контролю в галузях економіки», у межах яких здобувачкою розроблено методичні положення щодо підвищення ефективності контролю за товарами (технологіями) подвійного використання на наднаціональному, національному рівнях та в підприємстві.

2. Ступінь обґрунтованості основних положень і висновків

Дисертаційна робота має чітко сформульовану мету – теоретико-методичне обґрунтування сутності та принципів контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання і розробку науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності цього контролю в умовах безпекових викликів. Мета конкретизована у системі завдань, які логічно пов'язані між собою та повністю відповідають структурі дисертації.

Дисертація Желізко Юлії Михайлівни має змістовну, логічну схему побудови і викладення матеріалу. Вона складається з трьох розділів, що комплексно розкривають досліджувану проблему:

- теоретико-методичні засади дослідження контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання;
- оцінка ефективності контролю за товарами (технологіями) подвійного використання;
- підвищення ефективності контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання.

Обґрунтованість результатів забезпечується ґрунтовним аналізом вітчизняних та зарубіжних публікацій у сфері експортного контролю та нерозповсюдження; використанням комплексу методів: літературного аналізу, історичного та системного підходів, методів порівняльної оцінки, аналізу й синтезу, індукції та дедукції, статистичних методів, регресійного аналізу (OLS), методу Кендалла W, а також методів групування, логічного узагальнення та графічного представлення результатів та коректною інтерпретацією емпіричної бази, яка включає законодавчі та нормативні акти України і ЄС, статистичні

дані, звітність підприємств, результати експертних опитувань та авторських обстежень суб'єктів підприємництва, що працюють з товарами (технологіями) подвійного використання.

Висновки дисертації випливають із поставлених завдань, є логічними, внутрішньо узгодженими та мають достатній рівень доказовості.

3. Наукова новизна дисертаційної роботи

У дисертаційній роботі Ю.М. Желізко наукова новизна має комплексний характер і проявляється одночасно в теоретичній, методичній та прикладній площинах. Авторкою побудовано багаторівневу аналітичну модель оцінювання ефективності контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання, у межах якої узгоджено факторний аналіз на наднаціональному, національному та мікрорівні з використанням економетричного інструментарію. Це дало змогу кількісно виявити деформації реалізації стимулюючих норм на рівні підприємств (так звану «вертикальну деградацію» законодавчих стимулів) та показати сталість (інваріантність) низки економічних бар'єрів, що зберігають свій стримуючий вплив незалежно від рівня аналізу.

У роботі удосконалено методичні положення щодо контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання шляхом обґрунтування трирівневої моделі експортного контролю, де міжнародний, національний та мікрорівень розглядаються як взаємопов'язані ланки єдиної системи, а ключова роль відводиться внутрішнім системам контролю суб'єктів підприємництва. Окремо деталізовано процедуру здійснення контролю за рахунок інституціоналізації участі банківських установ, які супроводжують розрахунки за експортно-імпортними операціями з товарами (технологіями) подвійного використання і виступають додатковим «фільтром» ризикових транзакцій та каналом верифікації інформації про контрагентів і цільове використання продукції.

Крім того, удосконалено методику оцінювання факторів впливу на ефективність функціонування системи контролю використання та трансферу

товарів (технологій) подвійного використання. Запропонований підхід враховує силу та напрям дії інституційних, економічних і організаційних чинників одночасно на трьох рівнях — наднаціональному, національному та рівні підприємств, що забезпечує можливість зіставлення їхнього внеску та виявлення «вузьких місць» у багаторівневій архітектурі контролю.

Подальшого розвитку в дисертації набули інституціональні засади контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання: теоретично обґрунтовано доцільність створення спеціалізованого державного інституту у сфері контролю за озброєннями та товарами (технологіями) подвійного використання, окреслено його місце в системі органів державної влади та напрями взаємодії з наявними структурами. Розвинуто також підходи до трактування сутності контролю за товарами (технологіями) подвійного використання у взаємозв'язку з експортним контролем, митним оформленням, корпоративним комплаєнсом і системою корпоративної безпеки підприємств, що дозволило сформулювати цілісне бачення контролю за товарами (технологіями) подвійного використання як інтегрованої складової економічної та національної безпеки.

4. Практичне значення одержаних результатів

Практична цінність роботи полягає в тому, що по-перше, розроблений багаторівневий підхід до оцінки ефективності контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання може бути використаний органами державної влади при вдосконаленні стратегічних документів у сфері експортного контролю, імплементації зобов'язань за міжнародними режимами нерозповсюдження. По-друге, запропонований механізм включення банківських установ до процедур контролю може слугувати основою для оновлення нормативно-правових актів НБУ, органів фінансового моніторингу, а також внутрішніх політик банків щодо операцій з високоризиковими контрагентами. По-третє, методичні рекомендації щодо побудови внутрішніх систем контролю за товарами (технологіями) подвійного використання можуть

бути впроваджені на вітчизняних підприємствах — розробниках, виробниках, експортерах/імпортерах товарів (технологій) подвійного використання, а також у логістичних, транспортних і фінансових компаніях. По-четверте, окремі результати вже використано в освітньому процесі Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Центральноукраїнського національного технічного університету при викладанні відповідних дисциплін (підтверджується відповідними довідками/актами впровадження).

Практичне значення результатів дослідження підтверджується їх впровадженням у діяльність низки установ. Зокрема, положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка під час викладання дисципліни «Оборонна економіка» (акт вих. № 27 від 22.06.2022 р.), а також Центральноукраїнського національного технічного університету (довідка № 21-59/14-181553 від 29.10.2025 р.).

Окремі результати дисертації знайшли застосування в роботі Головного управління контррозвідувального забезпечення об'єктів критичної інфраструктури та протидії фінансуванню тероризму Служби безпеки України (акт вих. № 5/7/4/3-8757 від 31.03.2023 р.), а також у діяльності Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки (акт вих. № 1422\Р-120723 від 12.07.2023 р.).

Крім того, результати дисертаційної роботи впроваджено в практичну діяльність Державного підприємства «Укроборонсервіс» (акт вих. № 29/6.1.1-831 від 09.03.2021 р.) та Публічного акціонерного товариства «Мотор Січ» (акт вих. № ГН-947 від 31.01.2023 р.), що додатково засвідчує їх прикладну значущість для оборонно-промислового комплексу України.

5. Опубліковані праці

За темою дисертації здобувачкою опубліковано 17 наукових праць, серед яких 6 статей у фахових виданнях України, 2 статті (або матеріалів) у виданнях інших держав та виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних

базах, а також 9 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні результати дисертації знайшли повне відображення в опублікованих працях і були апробовані у науковому середовищі.

6. Окремі дискусійні питання і зауваження

Оцінюючи дисертаційну роботу Желізко Ю.М. загалом позитивно, слід звернути увагу на окремі положення, які, на нашу думку, потребують додаткових уточнень, деталізації або можуть бути предметом наукової дискусії:

1. У підрозділі 1.1, де узагальнюються підходи до трактування понять «контроль», «експортний контроль», «товари (технології) подвійного використання», автором проведено ґрунтовний аналіз вітчизняних та міжнародних джерел. Водночас доцільно було б чіткіше показати, де саме проходить межа між експортним контролем у вузькому розумінні та ширшим поняттям контролю за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання, з огляду на включення митних, фінансових і внутрішньокорпоративних процедур.

2. У роботі створено розгорнуту класифікацію методів реалізації контролю за товарами (технологіями) подвійного використання (ідентифікаційні, дозвільні, митного контролю, санкційні). Було б корисно більш чітко показати, які саме з цих методів у реальних українських умовах можуть бути реалізовані на рівні підприємства, а які – залишаються виключно у компетенції державних органів.

3. Описаний багаторівневий підхід до аналізу факторів впливу (наднаціональний, національний, рівень підприємств) виглядає логічним, однак не скрізь достатньо чітко розмежовано, які фактори автор відносить до інституційних, а які – до економічних чи політичних. Це ускладнює повторне застосування методики іншими дослідниками.

4. Значну увагу приділено включенню банківських установ до механізму контролю за переміщенням ТПВ. Було б доречним окремо

обґрунтувати, якою мірою додатковий контроль банків не створюватиме надмірного регуляторного навантаження на добросовісних експортерів і як це співвідноситься з існуючими процедурами фінансового моніторингу.

7. Загальний висновок

Дисертаційна робота Желізко Юлії Михайлівни «Контроль за переміщенням товарів (технологій) подвійного використання» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке має значну теоретичну та практичну цінність.

Робота відповідає вимогам, визначеним «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44) та Наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій».

Вважаю, що Желізко Юлія Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» за результатами захисту поданої дисертації.

Рецензент:

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту,
обліку та оподаткування

Ольга ПУГАЧЕНКО

Підпис Ольги Пугаченко затверджую
проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Центральноукраїнського національного
технічного університету

Андрій ТИХИЙ